

HAKLI BEKLENTİLERİN KORUNMASI İLKESİNE YÖNELİK TÜRK VE İNGİLİZ İDARE HUKUKU YAKLAŞIMI ÜZERİNE KARŞILAŞTIRMALI BİR ANALİZ

A COMPARATIVE ANALYSIS OF TURKISH AND ENGLISH ADMINISTRATIVE LAW APPROACH TOWARDS THE PRINCIPLE OF THE PROTECTION OF LEGITIMATE EXPECTATIONS

Engin SAYGIN*

Özet: Haklı beklentilerin korunması hem Anglo-Sakson hukuk sistemine sahip İngiltere’de hem de Kıta Avrupası hukuk sistemine sahip ülkemizde içtihat hukuku kaynaklı bir ilkedir. Haklı beklenti (*legitimate expectation*) kavramına ilk kez İngiltere’de Lord Denning tarafından 1969 tarihli *Schmidt v. Secretary of State for Home Affairs* kararında yer verilmiştir. Diğer Kıta Avrupası ülkelerinde olduğu gibi ülkemizde de haklı beklentilerin korunması ilkesi müstakil bir kurum olmayı başaramamış, daha ziyade kazanılmış hak, hukuki güvenlik ve belirlilik kavramları ile birlikte değerlendirilmiştir. Bu çalışmada, haklı beklenti kavramının kaynağı, içeriği, haklı beklentilerin korunmasının şartları ile korunma şekilleri konuları Türk ve İngiliz idare hukuku öğretisi ve mahkeme kararları ışığı altında karşılaştırmalı olarak ele alınacaktır.

Anahtar Kelimeler: Haklı Beklentilerin Korunması İlkesi, Türk İdare Hukuku, İngiliz İdare Hukuku, İchtihat

Abstract: The protection of legitimate expectations is a principle of case law both in common law countries such as England and in civil law countries such as Turkey. The term “legitimate expectation” was first used by Lord Denning in 1969 in the case of *Schmidt v. Secretary of State for Home Affairs*. Therefore this case is often cited as the origin of “legitimate expectation” in England. The concept of legitimate expectation could not become an independent subject and it has been assessed together with the concepts of vested rights, legal security and certainty in Turkey like in other civil law countries. In this article, the origin, content, conditions of protection and manner of protection of legitimate expectations will be analysed in a comparative way in light of Turkish and English administrative law and the decisions of Turkish and English courts.

Keywords: The Principle of the Protection of Legitimate Expectations, Turkish Administrative Law, English Administrative Law, Case Law

* Yrd. Doç. Dr., Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Hukuk Fakültesi İdare Hukuku Anabilim Dalı Öğretim Üyesi

Giriş

İdarenin tabi olduğu hukuk kurallarına göre hukuk sistemleri, adli idare sistemi (Anglo-Amerikan Sistem) ve idari rejim (Kıta Avrupası Sistemi) olarak ikiye ayrılmaktadır. Ülkemiz idari rejim sistemini benimsemiş ve Fransız idare hukuku öğretisi ile Fransız idari yargısından ağırlıklı olarak etkilenmiştir. Bu nedenle Fransız idare hukuku ve yargısındaki güncel gelişmeler ülkemiz tarafından yakinen takip edilmektedir. İdare hukuku sistemlerinin bir diğer türü olan adli idare sistemindeki gelişmelerin ülkemizde bu kadar ilgi gördüğü söylenemez. Bu durumun iki temel sebebi bulunmaktadır. Anglo-Sakson hukuk sistemine sahip ülkelerde idari teşkilata ve bu teşkilatın yürüttüğü idari faaliyetlere uygulanan bir hukuk bulunmasına rağmen bu hukukun, “idare hukuku” değil, “idarenin hukuku” olduğu düşüncesi¹ bu durumun birinci sebebi olarak kabul edilebilir. Ayrıca Anglo-Sakson hukuk sistemine sahip ülkelerde idarenin kuruluş, işleyiş, araç ve gereçlerini düzenleyen hukukun idari yargıyı içermediği düşüncesi de² bu ülkelerdeki idare hukuku meselelerine karşı mesafeli duruşun bir diğer nedeni olabilmektedir. Adli idare sistemi-idari rejim ayrımının kesin bir biçimde farklılaştığına dair böyle bir düşünce her zaman ve her konuda gerçeği yansıtmayabilmektedir³ çünkü idare hukuku kurumlarından bazılarının İngiliz hukuk sisteminde daha köklü tartışmalara ve daha kapsamlı yargı kararlarına konu olduğu görülebilmektedir. Bu örneklerden birisi haklı beklentilerin korunması ilkesidir.

Anglo-Sakson hukuk sistemine sahip ve adli idare sistemini benimsemiş İngiltere ile Kıta Avrupası hukuk sistemine sahip ve idari rejimi benimsemiş ülkemiz arasında karşılaştırmalı bir analizin mümkün olup olmadığı haklı olarak sorgulanabilir. En azından haklı beklentilerin korunması ilkesi bağlamında böyle bir analizin mümkün olduğu yönündedir. Şöyle ki: Anglo-Sakson hukuk sisteminin en önemli özelliği içtihadî nitelikte olması, bir başka ifade ile hukukun asli kaynakları arasında içtihadın da yer almasıdır. Bu nedenle haklı beklentilerin korunması ilkesinin İngiltere’de mahkeme kararları ile

¹ Ramazan Çağlayan, İdare Hukuku Dersleri, Ankara, Adalet, 2013, s. 9.

² Yahya Kazım Zabunoğlu, İdare Hukuku Cilt 2, Ankara, Yetkin, 2012, s. 102.

³ Engin Saygın, “Adli İdare Sistemi-İdari Rejim Ayrımı ve Uyuşmazlık Mahkemesinin İdari Rejimde Yeri”, Ulusal Uyuşmazlık Yargısı Sempozyumu, Uyuşmazlık Mahkemesi, Ankara, 2016, s. 91.

ortaya çıkması ve gelişmesi son derece doğaldır. Kıta Avrupası hukuk sisteminde içtihat hukukun ancak yardımcı kaynağı olmasına rağmen bu sistemde idare hukukunun en temel özelliklerinden biri içtihadı dayalı bir hukuk dalı olmasıdır. Haklı beklentinin korunması ilkesi de ülkemizde idari yargının içtihatları ile ortaya çıkmış ve gelişmiştir. Bu ortak özellik, iki farklı idare hukuku sistemini benimsemiş İngiltere ve ülkemiz açısından mahkeme kararları ışığında karşılaştırmalı bir analiz yapabilmeyi mümkün kılmaktadır. Hem öğreti hem de mahkeme kararları dikkatle incelendiğinde, haklı beklenti kavramı ülkemizde ve İngiltere’de dört temel açıdan incelendiği görülmektedir.⁴ Bunlar;

- a) Kaynak: Haklı beklentilere ne yol açmaktadır?
- b) İçerik: Haklı beklentiler neyi içermektedir?
- c) Haklı beklentinin korunma şartları: Hangi şartlar altında haklı beklentiler korunmaktadır?
- d) Koruma şekli: Haklı beklentiler ne şekilde korunmaktadır?

Bu çalışma haklı beklentilerin korunması ilkesini bu dört temel mesele üzerinden (kaynak, içerik, korunma şartları ve korunma şekli) Türk ve İngiliz idare hukuku öğretisi ile Türk ve İngiliz mahkeme kararları ışığı altında karşılaştırmalı bir metot ile açıklamayı amaçlamaktadır. İlk bölümde haklı beklenti kavramının anlamı, doğuşu ve gelişimi ele alınacaktır. İkinci bölümde İngiliz yargısının haklı beklenti kavramına yaklaşımı ele alınacaktır. Bu bölümde hangi durumlarda hangi beklentinin ortaya çıkabileceği somut dava örnekleri üzerinden gösterilmek suretiyle haklı beklentinin kaynağı ve korunma şartları açıklanacaktır. Üçüncü bölümde Türk idari yargısının haklı beklenti kavramına yaklaşımı, örnek Danıştay kararlarına yer verilerek suretiyle ele alınacaktır. Son bölümde Türk ve İngiliz yargı kararlarında haklı beklentilerin korunması ilkesinin kaynağı, içeriği, korunma şartları ve koruma şekilleri arasındaki temel farklar vurgulanacaktır.

1. Haklı Beklenti Kavramının Anlamı, Doğuşu ve Gelişimi

“It all depends on whether he has some right or interest or I would add, some legitimate expectation, of which it would not be fair to dep-

⁴ Farrah Ahmed & Adam Perry, “The Coherence of The Doctrine of Legitimate Expectations”, *Cambridge Law Journal*, Cambridge, Mart 2014, Cilt 73, Sayı 1, s. 63.

rive him without hearing what he has to say. (Her şey (davacı) öğrencinin bazı hak veya menfaate ya da (benim eklediğim) bazı haklı beklentilere sahip olup olmamasına bağlıdır ki (öğrencinin) savunmasını almadan (onu) vize uzatımından mahrum bırakmak adil olmazdı.)”

Lord Denning

İngilizce “*legitimate expectation*” kavramı, Türk idare hukuku öğretisinde haklı beklenti olarak Türkçeye çevrilmiştir.⁵ Türk Dil Kurumu, “haklı” kavramını “hukuka uygun, doğru, yerinde” şeklinde tanımlarken; “beklenti” kavramını “bireyin belli şart ve durumların alacağı biçimler veya kendisinden beklenenler konusundaki öngörüsü” olarak tanımlamaktadır.⁶ İngilizce “*legitimate*” kavramı ise *Cambridge International Dictionary of English* tarafından “hukuka uygun olarak kabul edilebilir ya da haklı ve makul (*allowable according to law or reasonable and acceptable*)” olarak tanımlanırken; “*expect*” kavramı “bir şeyin gerçekleşeceğine olan inanç ve güven (*to think or believe something will happen*)” olarak tanımlanmaktadır.⁷ Görüldüğü üzere, her iki dilde de beklentiye haklı gösteren şey sadece yasal düzenlemeler değildir; aynı zamanda makul, kabul edilebilir doğrulardır ve haklı beklenti kavramı her iki dilde de benzer durumları ifade etmek üzere kullanılmaktadır.

İdare hukuku bağlamında haklı beklenti kavramı, bireyin idarenin işleyişinden kaynaklanan beklentisinin korunacağına olan güveni ile idarenin değişen politikaları takip etme ihtiyacı arasındaki çatışmayı çözmeyi amaçlayan bir kurumu tanımlamaktadır.⁸ Beklentilerin

⁵ C.F. Forsyth’un 1988 yılında *Cambridge Law Journal*’da (Cilt: 46, Sayı: 2, s.238-260) yayınlanan “The Provenance and Protection of Legitimate Expectations” adlı makalesi, Esin Örucü tarafından “Haklı Beklentilerin Doğuşu ve Korunması” olarak Türkçeye çevrilmiş ve *İdare Hukuku ve İlimleri Dergisi*’nde (Cilt: 7, sayı: 1-3, ss. 121-139). Aynı şekilde Yücel Oğurlu’nun 2003 yılında bu konuda yazmış olduğu kitabın başlığı “İdare Hukukunda Kazanılmış Haklara Saygı ve Haklı Beklenti Sorunu”dur.

⁶ <http://www.tdk.gov.tr>, erişim tarihi: 08.06.2016.

⁷ *Cambridge International Dictionary of Law*, Cambridge University Press, Cambridge, 1999.

⁸ William Wade & Christopher Forsyth, *Administrative Law*, Oxford University Press, Oxford, 2009, s. 446-457; Michael Allen & Brian Thompson, *Cases and Materials on Constitutional and Administrative Law*, Oxford University Press, Oxford, 2008, s. 601-618.

korunacağına dair güven ile değişen politikaları takip etme ihtiyacı arasındaki çatışmaya ilk kez 1969 tarihli *Schmidt v. Secretary of State for Home Affairs* kararında vurgu yapılmıştır ve bu nedenle haklı beklentilerin korunması ilkesinin kaynağı olarak bu karar gösterilmektedir. Bu kararda, Lord Denning, kendisinin herhangi bir kaynaktan esinlenmediğini de belirtmek suretiyle, haklı beklentinin önemine çok sık atıf yapılan şu ifadesinde yer vermiştir: “Her şey (davacı) öğrencinin bazı hak veya menfaate ya da (benim eklediğim) bazı haklı beklentilere sahip olup olmamasına bağlıdır ki (öğrencinin) savunmasını almadan (onu) vize uzatılmadan mahrum bırakmak adil olmazdı.”⁹

Bu dava vize süresinin uzatılması talebinin reddedilmesi ile ilgilidir. Birleşik Krallık'ta öğrenci olan *Schmidt*, vize süresinin uzatılması için müracaat etmiş ancak bu müracaatı reddedilmiştir. *Schmidt*'in vizenin uzatılması suretiyle Birleşik Krallık'ta kalma hakkı bulunmasa ve bu konuda herhangi bir haklı beklentisi olmasa dahi kendisinin savunması alınmadan böyle bir kararın verilmesinin adil olmayacağı Lord Denning tarafından vurgulanmıştır. Hiç şüphesiz, somut olayda *Schmidt*'in bir haklı beklentisi var ise bu beklenti, kendisine verilen vize süresi kadar Birleşik Krallık'ta kalacağına ilişkin olduğunun not edilmesi önem arz etmektedir. *Schmidt* kararından sonra haklı beklenti kavramı İngiliz hukukunda kapsamlı çalışmalara konu olmakla birlikte¹⁰ bu ilkenin kapsamı, dayanağı ve özellikle savunma hakkından farkı tam olarak ortaya konulmamıştır.¹¹

Ülkemizde haklı beklenti kavramına ilk kez 1986 yılında bir çeviride yer verilmiştir. Bu çeviride, Esin Örucü, C.F. Forsyth'un “*The Provenance and Protection of Legitimate Expectations*” isimli makalesini Türkçeye “Haklı Beklentilerin Doğuşu ve Korunması” olarak kazandırmıştır. Ancak bu tarihten itibaren haklı beklentilerin korunması ilkesinin hem Türk idare hukuku öğretisinde hem de idari yargı

⁹ Schmidt v. Secretary of State for Home Affairs [1969] 2 Ch 149, para. 170, aktaran Timothy Endicott, *Administrative Law*, Oxford University Press, Oxford, 2015, s. 138.

¹⁰ C.F. Forsyth, “The Provenance and Protection of Legitimate Expectations”, *Cambridge Law Journal*, Cambridge, 1988, Cilt 46, Sayı 2, s. 238-260. Paul Craig, “Legitimate Expectations: A Conceptual Analysis”, *Law Quarterly Review*, 1992, Sayı 108, s. 79.

¹¹ De Smith, S. A. vd, *Judicial Review of Administrative Action*, Sweet & Maxwell, London, 1995, s.610.

kararlarında tanınmış müstakil bir kurum olabilmeyi başaramadığı söylenebilmektedir. Türk idare hukuku öğretisinde haklı beklenti kavramı daha ziyade kazanılmış hak kavramı ile ilintilenmek suretiyle hukuk devleti ilkesi bağlamında değerlendirilmektedir.¹² Kazanılmış hak kavramı haklı beklenti kavramına göre daha net bir biçimde tanımlanmıştır: *“Doğumu anında hukuka uygun olarak tamamlanmış ve böylece kişiye özgü lehte sonuçlar doğurmuş, daha sonra mevzuat değişikliği ya da işlemin geri alınması gibi nedenlere rağmen hukuk düzenince korunması gereken haktır”*.¹³

Yüksek yargı organları da kazanılmış hakkı net bir biçimde tanımlamışlardır. Örneğin Danıştay’a göre *“Eski kanun yürürlükte iken kesin bir surette kazanılan yani hukukça korunmakta bulunan ve bir iddia haline gelen haklar”*¹⁴ kazanılmış hak olarak tanımlanırken Anayasa Mahkemesi’ne göre *“özel hukuk ve kamu hukuku alanlarında genel olarak, bir hak sağlamaya elverişli nesnel yasa kurallarının bireylere uygulanması ile onlar için doğan öznel hakkın korunmasıdır. Kazanılmış bir haktan söz edilebilmesi için bu hakkın, yeni yasadan önce yürürlükte olan kurallara göre bütün sonuçlarıyla fiilen elde edilmiş olması gerekir. Kazanılmış hak, kişinin bulunduğu statüden doğan, kendisi yönünden kesinleşmiş ve kişisel niteliğe dönüşmüş haktır.”*¹⁵

Oğurlu’nun kazanılmış hak ve haklı beklentileri konu alan çalışmasının başlığında da ifade edildiği üzere, Türk idare hukuku açısından sorun kazanılmış hakkı tanımlama ve tespit etme değildir. Asıl sorun haklı beklentiyi tanımlayabilmek ve somut bir davada haklı beklentinin korunup korunamayacağını tespit edebilmektir. Haklı beklentinin tespitindeki bu sorun, uygulamada pek çok davayı haklı beklenti niteliğinde olsa bile kazanılmış hak iddiasıyla yargı organlarının önüne gelmesine neden olmaktadır.¹⁶ Kazanılmış haklar hukuki güvenlik gereği bireyler lehine çok sıkı ve çoğu zaman mutlak bir koruma öngörmektedir.¹⁷ Buna karşın haklı beklentiler, diğer bir ifa-

¹² Yücel Oğurlu, İdare Hukukunda Kazanılmış Haklara Saygı ve Haklı Beklenti Sorunu, Seçkin, Ankara, 2003.

¹³ Yücel Oğurlu, İdare Hukukunda Kazanılmış Haklara Saygı ve Haklı Beklenti Sorunu, Seçkin, Ankara, 2003, s. 28.

¹⁴ Danıştay 1. Dairesi, 13.07.1992, E. 1992/224- K. 1992/238.

¹⁵ Anayasa Mahkemesi, 07.02.2008, E. 2005/38- K. 2008/53.

¹⁶ Çiğdem Sever, Danıştay Kararları Işığında İdare Hukukunda Kazanılmış Haklar, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2006, s. 51.

¹⁷ Hasan Tuna Göksu, “6494 Sayılı Kanun İle Yargıtay ve Danıştay Üyeliği İçin Geti-

deyle “yürürlükteki düzenlemeler ışığında idare ve hukuka duyulan güven gereğince belli bir süre sonra elde edileceğine inanılan haklar” kategorisinde ise de güvence kazanılmış haklarda olduğu kadar güçlü değildir ve kural olarak bu alanda kamu otoritelerinin takdir yetkisi söz konusudur.¹⁸ Haklı beklentilerin korunması ilkesi gereğince; idari organlarca belirli çıkarlardan yoksun bırakılan kişilerin haklı beklentilerinin korunması ya da en azından kamu politikalarındaki değişiklik karşısında hukuki belirlilik gereğince bu durumu öngörebilmeleri adına bireylerin muhtemel kazanımlarının güvenceye kavuşturulması gerekmektedir.¹⁹

Sonuç olarak hem ülkemizde hem de İngiltere’de haklı beklenti kavramı, kamu otoritelerinin yönetilenlerle ilgili yaptığı işlemlerle veya istikrar kazanmış uygulamalarla bu kişileri haklı bir beklenti için sokmuşsa ve söz konusu haklı beklenti hukuk sınırları içerisinde ise bu durumun korunması gerekmektedir.²⁰

2. Haklı Beklenti Kavramına İngiliz Yargısının Yaklaşımı

Yukarıda haklı beklenti kavramına ilk kez 1969 tarihli *Schmidt v. Secretary of State for Home Affairs* kararında yer verildiği not edilmişti. Ancak haklı beklentilerin korunması ilkesinin İngiliz hukuk sisteminde gelişimi Avrupa Birliği kurumlarının bu kavramı daha sık kullanmalarının etkisi ile 1990’lardan sonra olmuştur.²¹

İngiliz idare hukukunda haklı beklentilerin korunması ilkesi ile ilgili ilk sorun, haklı beklentinin kaynağını tespit edebilmektir. Schönberg dört farklı durumda haklı beklentinin ortaya çıkabileceğini ifade etmektedir.²² Schönberg’e göre ilk olarak, bir kamu idaresinin

rilen 20 Yıl Hizmet Şartının Anayasa’ya Uygunluğu”, *Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi*, Ankara, 2103, Sayı 3, s.167.

¹⁸ Hasan Tuna Göksu, “6494 Sayılı Kanun İle Yargıtay ve Danıştay Üyeliği İçin Getirilen 20 Yıl Hizmet Şartının Anayasa’ya Uygunluğu”, *Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi*, Ankara, 2103, Sayı 3, s.167.

¹⁹ Yücel Oğurlu, *İdare Hukukunda Kazanılmış Haklara Saygı ve Haklı Beklenti Sorunu*, Seçkin, Ankara, 2003, s. 227-230.

²⁰ Ender Ethem Atay, *İdare Hukuku*, Turhan Kitabevi, Ankara 2012, s.125.

²¹ Robert Thomas, *Legitimate Expectations and Proportionality in Administrative Law*, Hart Publishing, Oxford, 2000, s. 49.

²² Soren Schönberg, *Legitimate Expectation in Administrative Law*, Oxford University Press, New York 2000, s. 8-9.

bir kişi ya da belli bir grup hakkında karar alması ve ardından alınan bu kararı iptal etmesi durumunda haklı beklenti ortaya çıkabilmektedir. İkinci durumda, bir kamu idaresi açık veya zımni olarak belli bir kişi veya grup hakkında belli bir usulü ya da ilkeyi takip edeceğini ifade etmesine rağmen sonradan bu taahhüdünden farklı bir şekilde hareket etmesi halinde haklı beklenti ortaya çıkabilmektedir. Üçüncü durumda, bir kamu idaresi belli kararlarla ilgili olarak izlenecek usul ve ilkeyle ilgili genel bir taahhütte bulunmuş ve sonrasında somut bir olayda bu usul ve ilkeden ayrılmış, bir başka ifade ile somut olayda bu usul ve ilkeyi uygulamamıştır. İkinci ve üçüncü durum arasındaki temel fark, ilkinde izlenecek usul veya verilen taahhütten genel olarak bir vazgeçme söz konudur, diğerinde ise izlenecek usul ve verilen taahhütten vazgeçme söz konusu değildir ancak somut olayda bu usul ve taahhüt uygulanmamıştır. Son olarak, bir kamu idaresinin daha önceki genel bir taahhüdünden yeni bir karar alıncaya kadar geçen zaman içerisinde ortaya çıkan yeni bir yasal düzenleme ya da düzenleyici işlem sebebiyle ayrılması durumu söz konusu olabilmektedir. Schönberg'in bu son durum ile ifade etmek istediği husus, bireylerin yeni bir yasal düzenlemeye ya da düzenleyici işleme tabi tutuldukları şeklinde yorumlanabilmektedir.

İngiliz idare hukuku açısından haklı beklentinin kaynağı gösteren bu dört durumun tamamının, Türk idare hukuku açısından her zaman geçerli olduğu söylenemez. Şöyle ki Schönberg'in haklı beklentinin ortaya çıkacağı ilk durum olarak ifade ettiği (bir kamu idaresinin bir kişi ya da belli bir grup hakkında karar alması ve ardından bu kararı iptal etmesi) durumda Türk idare hukuku açısından haklı beklentinin ortaya çıkabilmesi mümkün değildir. Yukarıda Oğurlu tarafından da ifade edildiği üzere, *"doğumu anında hukuka uygun olarak tamamlanmış ve böylece kişiye özgü lehte sonuçlar doğurmuş, daha sonra (...) işlemin geri alınması gibi nedenlere rağmen hukuk düzenince korunması gereken hak"* haklı beklentiye değil kazanılmış hakkı gündeme getirmektedir. Schönberg'in haklı beklentinin ortaya çıkacağı üçüncü durum (bir kamu idaresi belli kararlarla ilgili olarak izlenecek usul ve ilkeyle ilgili genel bir taahhütte bulunmuş ve sonrasında somut bir olayda bu usul ve taahhütten ayrılmıştır), Türk idare hukuku açısından haklı beklentilerin korunması ilkesinden daha ziyade eşitlik ilkesi gündeme getirmektedir. Schönberg'in son durumu (yeni bir yasal düzenlemeye ya

da düzenleyici işleme tabi tutulma hali) ise Türk idare hukukunun statüsel nitelikte olması karşısında tartışmaya açıktır. Aşağıda Türk idari yargı kararlarında da görüleceği üzere, özellikle memur statüsünde bulunan kimseler açısından bu statünün hak ve yükümlülüklerinin tek yanlı olarak idare tarafından belirleniyor olması halinde haklı beklentinin varlığı konusu tartışmalı hale gelmektedir. Ayrıca ülkemizde “yasa veya düzenleyici işlem değişiklikleri yapılırken genellikle ‘kazanılmış hakların korunması’ başlığını taşıyan geçiş hükümlerinde aslında kazanılmış hakların değil, haklı beklentilerin korunuyor olması”²³ söz konusu olsa da haklı beklenti ile kazanılmış hak kavramları her şeyden önce sağladıkları güvence açısından birbirinden farklıdır ve bu nedenle iki ayrı kategori olarak ele alınmalıdır.²⁴

Sonuç olarak, hem İngiliz idare hukuku hem de Türk idare hukuku açısından haklı beklentinin ortak kaynağı, Schönberg’in ikinci durum olarak nitelemiş olduğu idari makamların taahhütleri ile yerleşik uygulamalarıdır.²⁵

İngiliz hukukunda idari makamların vermiş oldukları taahhüdün haklı beklentiye yol açabileceğine ilişkin en önemli dava *R v Secretary of State for the Home Department, ex p Asif Mahmood Khan* davasıdır.²⁶ Bu davada başvuru ve eşi, Pakistan’da yaşayan akrabalarının bir çocuğunu evlat edinmek istemişlerdir. Evlat edinmek istenen çocuğun Birleşik Krallığa girebilmesi için vize başvurusu İslamabad’da yapılmıştır. Her ne kadar göçmen kontrolüne tabi yabancı bir çocuğun evlat edinme sebebiyle Birleşik Krallığa girişine izin verilmemiş olsa da, İçişleri Bakanlığı Genelgesi Devlet Bakanlığı’nun belli kıstasların taşınması şartıyla böyle bir izni verebileceğini düzenlemektedir. Bu kriterler, evlat edinmenin gerçek olması, sadece ülkeye giriş amacına hizmet etmemesi, çocuğun sosyal güvenliğinin garanti altına alınma-

²³ Çiğdem Sever, Danıştay Kararları Işığında İdare Hukukunda Kazanılmış Haklar, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2006, s. 51.

²⁴ Hasan Tuna Göksu, “6494 sayılı Kanun İle Yargıtay ve Danıştay Üyeliği İçin Getirilen 20 Yıl Hizmet Şartının Anayasa’ya Uygunluğu”, *Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi*, Ankara, 2103, S. 3, s. 166.

²⁵ Judicial Review: A Short Guide to Claims in the Administrative Court, Research Paper 06/44, www.parliament.uk/briefing-papers/RP06-44.pdf, erişim tarihi: 14.05.2016.

²⁶ *R v Secretary of State for the Home Department, ex p Asif Mahmood Khan* [1984] 1 WLR 1337.

sı, mahkeme evlat edinme hakkını tanınmasının olası olması ve evlat edinen kimsenin Birleşik Krallık'ta ikamet ediyor olmasıdır.²⁷ Genelge ayrıca evlat edinecek kimselerin uyması gereken usuli kuralları da düzenlemiştir. Bu usul, yurtdışında giriş izni verecek bir yetkiliden giriş izninin alınmasıdır. Bu yetkili hem çocuğun hem de çocuğun ailesinin evlat edinme isteği hakkında ikna olmalıdır.

Bahsedilen tüm kıstaslar somut olayda taşınmasına rağmen İçişleri Bakanlığı giriş iznini reddetmiştir. Bu reddin temel gerekçesi, ciddi ve inandırıcı bir ailenin olmaması ve diğer sebepler olarak gösterilmiştir. Bu reddin aslında temel gerekçesi giriş izni vermeye yetkili makamın İçişleri Bakanlığına sunmuş olduğu raporda, çocuğun doğal annesinin yanında iyi şartlar altında yaşadığı gerçeğini tespit etmiş olmasıdır.²⁸ Mahkeme şu şekilde karar vermiştir:

“Genelgede Devlet Bakanlığının takdir yetkisinin kullanımında doğal ailenin muhtemel evlatlığın bakımında yetersiz kalmasının arandığına ya da bu bakımı yapabilmek için yapılamadıklarının ilgili olduğuna dair herhangi bir hususa yer verilmemiştir. Genelgenin bütününe bakıldığında; başvurunun gerçek olması, çocuğun sosyal güvencesinin garanti altına alınması, mahkemenin evlatlık işlemini onamasının muhtemel olması ve ailenin gerçek arzusunun bulunması gibi şartlarının varlığı halinde çocuğun girişine izin verilmesi ve çocukla ilgili son kararın mahkemeye bırakılması gerektiği anlaşılmaktadır. Bu olayda, başvurunun İçişleri Bakanlığının şartlarını taşıması nedeniyle haklı bir beklentisinin olması, Genelgede aranan kıstasların yerine getirildiği, böyle bir haklı beklentinin başvurucuya Devlet Bakanlığının usuli kurallara uymaması sebebiyle Bakanlığın bu karara karşı başvuru hakkı tanıdığı şeklinde değerlendirilmiştir.”²⁹

İngiliz hukukunda yerleşik idari uygulamaların haklı beklentiye yol açabileceğine ilişkin en önemli örnek dava ise GCHQ (*Government Communications Headquarters*) davasıdır.³⁰ Bu davanın konusu,

²⁷ Martina Kühncke, *Tradition and Change in Administrative Law: An Anglo-German Comparison*, Springer, Berlin, 2009, s. 106.

²⁸ Peter Leyland & Gordon Anthony, *Administrative Law*, Oxford University Press, Oxford, 2016, s. 301-302.

²⁹ Martina Kühncke, *Tradition and Change in Administrative Law: An Anglo-German Comparison*, Springer, Berlin, 2009, s. 106.

³⁰ *Council of Civil Service Unions v Minister for the Civil Service* [1985] AC 374.

İngiltere'yi siber saldırı ve tehlikelere karşı korumakla görevli güvenlik ve istihbarat kurumu olan GCHQ çalışanlarının herhangi bir sendikaya üye olmaları güvenlik gerekçesi ile yasaklanmasıdır. Başbakan tarafından alınan bu yasaklama kararının yargısal denetiminde o ana kadar bu tür kararların hep ilgili kişi ve kurumlara danışılmak suretiyle alınmasına rağmen, bu kararın danışılmaksızın alınmasının adil ve hukuka uygun olmayacağına karar verilmiştir.³¹

Schönberg'in haklı beklentilerin ortaya çıktığı dört durumla ilgi tespiti aslında İngiliz ve Türk yargı kararlarında, haklı beklentinin tespiti için farklı ayrımlar üzerinden değerlendirme yapıldığını göstermektedir. Şöyle ki İngiliz yargısı herhangi bir somut olayda usuli-maddi haklı beklentiden hangisinin olduğunu tespit etmekte ve uyumsuzluğu bu tespite göre çözmekte iken Türk idari yargısı kazanılmış hak-haklı beklenti ayrımını kullanmak suretiyle uyumsuzluğu çözmeyi tercih etmektedir. Craig'e göre, haklı beklenti kavramı doğal adalet ve hakkaniyet bağlamında kullanılmakla daha çok usuli koruma verecek şekilde ele alınmıştır.³² Ancak hem usuli hem de maddi haklı beklentiye ilgilendiren dava sayısındaki artış, İngiliz idare hukukunda haklı beklenti kavramını şekillendirmiştir.³³ Usuli haklı beklenti kavramı, "*başvurucunun kamu idaresinin davranışının bir sonucu olarak ortaya çıkan beklenti sebebiyle sahip olduğu hak*" şeklinde tanımlanmaktadır.³⁴ Bir baş-

³¹ İngiliz idare hukukunun terminolojisinin oldukça karmaşık olduğu ve benzer kavramlar için farklı kelimeler kullanıldığı not edilmelidir. Bu terminoloji karmaşıklığına dair örneklerden birisi olarak judicial review (yargısal gözden geçirme ya da yargısal denetim) ve statutory appeal (yasal temyiz) kavramları gösterilebilir. Yasal temyiz hakkının amacı certiorari (iptal emri) ile denetim yapılamayacak durumlarda tribunalin veya karar alan makamın kararını yeniden gözden geçirmesine imkan vermektir (Bkz. Carol Harlow & Richard Rawlings, *Law and Administration*, Cambridge University Press, Cambridge, 2009, s. 510). Bu hakkın tanındığı durumlarda, bu yolun kullanılması zorunlu olup, doğrudan yargısal denetim yoluna müracaat edilemez (Bkz. Carol Harlow & Richard Rawlings, *Law and Administration*, Cambridge University Press, Cambridge, 2009, s. 456). Yargısal denetimin en önemli özelliği, mahkemeler idari işlemlerin hukuka uygunluğunu denetler iken, varılan sonuçtan ziyade kararın verilmiş biçimini dikkate almaktadırlar.

³² Paul Craig, "Legitimate Expectations: A Conceptual Analysis", *Law Quarterly Review*, 1992, Sayı 108 (JAN), s. 2.

³³ Martina Künnecke, *Tradition and Change in Administrative Law: An Anglo-German Comparison*, Springer, Berlin, 2009, s. 105. Paul Craig, "Substantive Legitimate Expectation After Coughlan", *Public Law*, 2000, s. 684; Christopher Forsyth, "Wednesbury Protection of Legitimate Expectation", *Public Law*, 1997, s. 375.

³⁴ Paul Craig, *Administrative Law*, Sweet & Maxwell, London, 1999, s. 611.

ka deyişle usuli haklı beklenti, icrai nitelikteki karar alımından önce uygulanan usulden kaynaklanan haklı beklentiye idari makamın uygun davranmasını ifade etmektedir.³⁵ Bu anlamda usuli haklı beklenti, karar alınmadan önce ilgisine savunma hakkı, danışma, bildiri veya diğer diğer uygun usuller tanınmasını ifade etmektedir.³⁶

Maddi haklı beklenti ise “bir sosyal yardım veya ruhsat gibi başvurucunun korumaya çalıştığı özel bir menfaat durumunu” ifade etmektedir.³⁷ Maddi haklı beklenti için en önemli husus, daha açık ve kesin bir iddianın kaynaklanmaktadır.³⁸ Maddi haklı beklentileri göstermenin diğer bir yolu da uzun bir süredir var olan düzenli uygulamaların varlığıdır.³⁹ Maddi haklı beklenti kavramı *R v North and East Devon Health Authority, ex p Coughlan* kararında teyit edilmiştir.⁴⁰ Bayan Coughlan 1971 yılında trafik kazası geçirmiş ve bu kaza neticesinde fiziksel engelli kalmıştır. 1993 yılında başvurucu fizik tedavisinin yapılacağı yeni bir merkeze taşınmış ve sağlık otoritesi tarafından bu merkezin onun ömrünün geri kalanında bakım göreceği yer olacağı sözü verilmiştir. Buna rağmen 1998 yılında sağlık kurumu bu merkezin kapatılmasına ve hastaların başka bir yere taşınmasına karar vermiştir. Başvurucu bu karara diğer argümanlarının yanı sıra kendisine verilen söz nedeniyle haklı beklentisinin olduğu gerekçesiyle itiraz etmiştir.⁴¹ Lord Woolf MR, bireyin kamu idaresine karşı haklı beklentiye dayanarak hak aradığı hallerde, mahkemenin rolünü şu şekilde tespit etmiştir.⁴²

“En az üç olası sonuç bulunmaktadır: (a) Mahkeme kamu idaresinin daha önceki politika ve taahhütlerini sadece dikkate almasına karar verebilir... (b) Diğer taraftan mahkeme haklı beklentiye taahhüdün veya uygulamanın karar

³⁵ Ian Steele, “Substantive Legitimate Expectations: Striking The Right Balance?”, *Law Quarterly Review*, 2005, Sayı121(APR), s. 302.

³⁶ Alicia Elias-Roberts, “A Comparative Analysis of the UK and Commonwealth Caribbean Approach Towards Legitimate Expectation”, *Commonwealth Law Bulletin*, 2013, Cilt 39, Sayı 1, s. 143.

³⁷ Paul Craig, *Administrative Law*, Sweet & Maxwell, London, 1999, s. 611.

³⁸ Martina Künnecke, *Tradition and Change in Administrative Law: An Anglo-German Comparison*, Springer, Berlin, 2009, s. 107.

³⁹ *R v Inland Revenue Commissioners, exp Unilever pic* [1996] STC.

⁴⁰ *R v North and East Devon Health Authority, ex p Coughlan* [1999] LGR 703.

⁴¹ Peter Leyland & Gordon Anthony, *Administrative Law*, Oxford University Press, Oxford, 2016, s. 373.

⁴² [2001] Q.B. 214, aktaran Neil Parpworth, *Constitutional & Administrative Law*, Oxford University Press, Oxford, 2016, s. 315.

alınmadan önce ilgisine danışıldığı zamanlarda yol açacağına karar verebilir... (c) Mahkeme hukuka uygun bir taahhüdün veya uygulamanın, sadece usuli değil, maddi bir haklı beklentiye yol açtığına karar verebilir ki, tam da bu davada olduğu gibi, haklı beklentinin karşılanmaması yetkinin kötüye kullanımı olarak değerlendirilebilir.”

Bu davada mahkeme kişisel menfaat ile kamu menfaati arasındaki dengenin herhangi bir sonucun adil olup olmadığını değerlendirmede hesaba katılması gerektiğine karar vermiştir.⁴³ Mahkeme, davacıya ömür boyu bu merkezde kalacağına dair verilen garantinin üçüncü olasılıkla (c durumu) ilgili olduğuna ve verilen taahhüde uymamanın adaletsiz olacağı ve sonuçta yetkinin kötüye kullanımı olarak değerlendirileceğine karar vermiştir.

Sonuç olarak maddi haklı beklentinin korunmasının şartı bu beklentilerin aşağıdaki maddi fayda veya avantajlara sahip olmasıdır:⁴⁴

- a) Haklı beklentiye karar alıcı ya taahhütte bulunmak gibi açık bir şekilde ya da geçmiş uygulamaları ile zımni bir şekilde sebep olmalıdır.
- b) Açık taahhüt genele veya belli bir gruba menfaat sağlayacak bir genel beyan şeklinde olabileceği belli bir kişi ya da kişilere özel bir menfaat sağlayan özel bir beyan şeklinde de olabilir.
- c) Genel beyan genelge veya ilkeleri gösteren diğer düzenlemeler gibi çeşitli şekillerde olabilir. Bu genel beyana güvenen kimse bu beyanın uygulanacağı gruptan bir kimse olmalıdır.
- d) Özel beyan ise mektup, güvence verme, vaatte bulunma gibi çeşitli şekillerde olabilir ve şu şartları taşıdığı sürece bağlayıcı bir beyan olarak kabul edilir: Beyan ilgilinin tam (ve gerçekçi) bir şekilde vermiş olduğu bilgiye dayanarak açıklanmış olmalıdır; Beyan bu beyanı yapmaya yetkili kişi tarafından yapılmış olmalıdır; Beyan belirsizliğe mahal vermeyecek şekilde açık ve ilgili özelliklerden mahrum olmalıdır.

⁴³ [2001] Q.B. 214 at 246, Neil Parpworth, Constitutional & Administrative Law, Oxford University Press, Oxford, 2016, s. 315.

⁴⁴ De Smith, S. A. vd, Judicial Review of Administrative Action, Sweet & Maxwell, London, 1995, s. 571.

İngiliz hukuk sisteminde de varlığı kabul edilen maddi haklı beklenti bazen eleştiri konusu olabilmektedir. Craig'e göre hukuki belirlilik, haklı beklentinin önemli bir parçasıdır ve bireyin belli durumlara göre hareket ettiği andaki beklentisini korumayı amaçlamaktadır.⁴⁵ Ancak maddi haklı beklentilerin varlığına dair temel tartışma, hükümet politika tercihlerinin engellenmesinin istenmeyen etkisine sahip olmasıdır.⁴⁶ Güçlü hükümetin olduğu yerde, hükümetin politikalarını istediği zaman değiştirme konusunda tam bir takdir hakkına sahip olduğu ileri sürülebilmektedir.⁴⁷ Craig hükümet politikalarının engellenmesi ile ilgili herhangi bir tartışmanın bu engellenmenin geçici olduğu gerçeği karşısında oldukça güçlü bir muhalefetle karşılaşacağını not etmektedir.⁴⁸

İngiliz mahkeme kararlarında karşılaşılan diğer bir sorun maddi haklı beklentiler tespit edilseler dahi birey için haklı beklentiden ayrılmanın makul olmadığına ispat edilmesi gerekmektedir.⁴⁹ Bu durumda mesele maddi haklı beklentiden ayrılmanın makullüğünün nasıl kontrol edileceğidir?⁵⁰ Bu geleneksel *Wednesbury* kontrolü mü olmalıdır yoksa ölçülülük ilkesinin kontrol edildiği yeni bir model mi olmalıdır? *Hamble* ve *Coughlan* kararının her ikisi de adil ve ölçülülük ilkesine dayanan yeni bir kontrole doğru yöneldiğini göstermektedir.⁵¹ Buna göre haklı beklentinin ihlali yetkinin kötüye kullanımını ve bu nedenle hukuka aykırıdır.⁵² Bu durumu *Coughlan* kararında Lord Woolf: "*Bizim açımızdan, haklı beklentinin bu türü ile ilgili olarak, Wednesbury kavramlarında modern bir doktrin açıklamamız gerektiğini düşünmüyoruz*" şeklinde ifade etmiştir.⁵³

⁴⁵ Paul Craig, *Administrative Law*, Sweet & Maxwell, London, 1999, s. 617-618.

⁴⁶ Martina Kühnecke, *Tradition and Change in Administrative Law: An Anglo-German Comparison*, Springer, Berlin, 2009, s. 107.

⁴⁷ Martina Kühnecke, *Tradition and Change in Administrative Law: An Anglo-German Comparison*, Springer, Berlin, 2009, s.107.

⁴⁸ Paul Craig, *Administrative Law*, Sweet & Maxwell, London, 1999, s. 617-618.

⁴⁹ Martina Kühnecke, *Tradition and Change in Administrative Law: An Anglo-German Comparison*, Springer, Berlin, 2009, s. 108.

⁵⁰ Martina Kühnecke, *Tradition and Change in Administrative Law: An Anglo-German Comparison*, Springer, Berlin, 2009, s. 108.

⁵¹ Martina Kühnecke, *Tradition and Change in Administrative Law: An Anglo-German Comparison*, Springer, Berlin, 2009, s. 108.

⁵² Martina Kühnecke, *Tradition and Change in Administrative Law: An Anglo-German Comparison*, Springer, Berlin, 2009, s. 108.

⁵³ R. v. North and East Devon Health Authority, ex parte Coughlan [1999] LGR 703.

İngiliz kamu hukukunda haklı beklentilerin korunması kuralının daha da gelişimi şu hususların daha da netleştirilmesine bağlıdır:⁵⁴ haklı beklentiyi öne süren birey tarafından bilinmeyen politikalara dayanma sorunu ve ultra vires temsilieri. *R (Rashid) v Secretary of State for the Home Department* kararında başvuruçunun sözü edilen anda var olduğunu bilmediği politikaya dayanan haklı beklentisi karşımıza çıkmaktadır.⁵⁵ Rashid Iraklı bir sığınmacıdır ve yapmış olduğu iltica başvurusu reddedilmiştir. Bu redde karşı yapmış olduğu itiraz, İltica Temyiz Tribunali önünde başarılı olamamıştır. Rashid'in başvurunun reddedilmesinin sebebi, sığınmacı olarak kendisinin güvende olacağı bölgede bu başvuruyu yapabilecek olmasına rağmen yapmamış olmasıdır.⁵⁶ Bu davadaki temel mesele davacının İçişleri Bakanlığının sürecin devam ettiği sırada yürürlükte olan iç yer değiştirme ile ilgili politikasından haberdar olmamasıdır. Dolayısıyla "*Hükümetin kontrol ettiği bölgeden Kürt Özerk Bölgesine iç yer değiştirme, mülteci statüsü için yapılan başvurunun reddinde ileri sürülemez. Bunun temel sebebi Kürt yetkililerin daha önce bu bölgede ikamet etmeyenleri altyapı ve kaynak yetersizliği nedeniyle kabul etmemeleridir.*"⁵⁷ Temyiz Mahkemesi Devlet Bakanlığının davacının haklı beklentisini ihlal ettiğine karar vermiştir. Bununla birlikte, daha teorik bir aşamada, "*haklı beklentiyi buna benzer davalarda politikaya uygun davranmayı sağlayan bir doktrinel araç olarak kullanmanın akla uygun olduğu*"⁵⁸ noktasındaki tartışmadır. Tutarlılık ilkesinin⁵⁹ adalete ulaşmak için daha uygun bir yol olduğu önerilmektedir.⁶⁰ Bu durum "*idari makamların aynı, kendinden menkul kuralları politika yürürlükte kaldığı sürece benzer durumlara uygulamayı keyfi olarak reddedememesi düşüncesi*"⁶¹ olarak tanımlanmaktadır.

⁵⁴ Martina Künncke, *Tradition and Change in Administrative Law: An Anglo-German Comparison*, Springer, Berlin, 2009, s. 108.

⁵⁵ *R (Rashid) v Secretary of State for the Home Department* [2005] EWCA Civ 744.

⁵⁶ Mark Elliot, "Legitimate Expectation, Consistency and Abuse of Power: The Rashid Case", *Judicial Review*, 2000, s. 281.

⁵⁷ Home Office letter, 16 January 2004, as set out in Pill LJ's judgment: see [2005] EWCA Civ 744 aktaran in Mark Elliot, "Legitimate Expectation, Consistency and Abuse of Power: The Rashid Case", *Judicial Review*, 2000, s. 281.

⁵⁸ Mark Elliot, "Legitimate Expectation, Consistency and Abuse of Power: The Rashid Case" *Judicial Review*, 2008, s. 282.

⁵⁹ Richard Clayton, "Legitimate Expectations, Policy and the Principle of Consistency", *Cambridge Law Journal*, 2003, s. 93-105.

⁶⁰ Martina Künncke, *Tradition and Change in Administrative Law: An Anglo-German Comparison*, Springer, Berlin, 2009, s. 109.

⁶¹ Mark Elliot, "Legitimate Expectation, Consistency and Abuse of Power: The Rashid Case" *Judicial Review*, 2008, s. 286.

İngiliz idare hukukunda haklı beklentiler ilkesi yerleşmiş olsa bile bazı soruların gelecek kararlarda sorulması gerekmektedir.⁶² Bu sorulardan bir tanesi ultra vires doktrini ve haklı beklentinin bundan kaynaklanıp kaynaklanamayacağı ve korumaya değer olup olmadığı meseledir.⁶³ Geleneksel yaklaşım, kamu otoritesinin yasal görevleri ile bağlı olması öncülüne dayanmaktadır.⁶⁴ Buna rağmen Ek 1 No'lu Protokolün ihlal edildiğine dair daha yeni tarihli bir kararda, mahkeme bu soruya bir kez daha karar vermek zorunda kalmıştır.⁶⁵ *Rowland v. The Environment Agency* kararında⁶⁶ Bayan *Rowland* özel olarak suyun kıyısının kullanımına yetkili olduğunu ve bu kullanımın kendisine Ek 1 No'lu Protokolün vermiş olduğu bir hak olduğunu iddia etmiştir. Temyiz Mahkemesi Bayan *Rowland*'ın beklentisinin 1. madde tarafından korunduğunu ancak temsilden ayrılmanın orantısız olduğuna karar vermiştir. Her ne kadar Bayan *Rowland*'ın iddiası başarılı olmamış ise de karar Sözleşmenin 1. maddesiyle ilgili olduğu gösterildiği sürece ultra vires temelinde haklı beklentinin tanınmasında önemli bir adım atmıştır.⁶⁷ Mance LJ haklı beklenti ilkesinin gelişimini ve ultra vires doktrininin bu soruna artık otomatik bir cevap olmadığını kabul etmiştir.⁶⁸

3. Haklı Beklenti Kavramına Türk İdari Yargısının Yaklaşımı

Yukarıda da not edildiği üzere, Türk idare hukuku öğretisinde usuli-maddi haklı beklentiler ayrımına gidilmemiştir. Bunun yerine kazanılmış hak-haklı beklenti kavramları arasında bir ayrım yapılmaktadır. Bu iki kavram arasındaki fark, tanımlama aşamasında hem öğreti hem de idari yargı mercileri tarafından net bir şekilde ortaya konabilmektedir. Danıştay'a göre, "İdarenin ister düzenleyici işlem, ister

⁶² Martina Künecke, *Tradition and Change in Administrative Law: An Anglo-German Comparison*, Springer, Berlin, 2009, s. 109.

⁶³ Martina Künecke, *Tradition and Change in Administrative Law: An Anglo-German Comparison*, Springer, Berlin, 2009, s. 109.

⁶⁴ *Attorney-General of Hong Kong v Ng Yuen Shiu* [1983] 2 AC 629.

⁶⁵ Martina Künecke, *Tradition and Change in Administrative Law: An Anglo-German Comparison*, Springer, Berlin, 2009, s. 110.

⁶⁶ *Rowland v. The Environment Agency* [2003] EWCA Civ 1885.

⁶⁷ Martina Künecke, *Tradition and Change in Administrative Law: An Anglo-German Comparison*, Springer, Berlin, 2009, s. 110.

⁶⁸ David Blundell, "Ultra Vires Legitimate Expectations", *Judicial Review*, 2005, Cilt 10, Sayı 2, s. 147-155.

bir taahhüt, isterse uzun süren bir uygulamasına güvenerek olsun, bireylerin çıkarlarına ya da lehlerine olan bir sonuca ulaşabileceklerini ümit etmelerine de "haklı beklenti" denilmektedir".⁶⁹

Türk idari yargı kararları incelendiğinde, haklı beklenti kavramı ile ilgili olarak iki husus dikkat çekmektedir. İlk olarak, yargı kararlarında haklı beklenti kavramı daha ziyade kazanılmış hak kavramı ile ilişkilendirilmek suretiyle ele alınmaktadır. Diğer bir husus ise, haklı beklentinin kaynağını idarenin bir taahhüdü veya uzun süren bir uygulaması oluşturmaktadır. İngiliz idare hukukunda yasaların ve idarenin düzenleyici işlemlerinin haklı beklentilerin kaynağı olarak değerlendirilmezken, Türk idare hukuku açısından belli şartların varlığı halinde yasalardan ve düzenleyici işlemlerden de haklı beklentinin kaynaklanabileceği kabul edilmektedir.⁷⁰ Bununla birlikte, Danıştay kararlarına bakıldığında, haklı beklenti tartışmalarının yasalardan ziyade idarenin düzenleyici işlemlerinden kaynaklandığı da görülebilmektedir.⁷¹

Danıştay ilk olarak idarenin düzenleyici bir işleminin haklı beklentiye yol açıp açmayacağını ele almıştır. Daha önceki tarihli kararlarında Danıştay, kazanılmış hak seviyesine erişemeyen iddiaların haklı beklenti olarak değerlendirileceğini ancak bu beklentinin de korunamayacağı yönünde kararlar vermiştir. Örneğin 1996 yılında haklı beklentinin korunması ilkesini bir yönetmelik değişikliği sonucu aleyhe bir durumun ortaya çıktığı bir davada kabul etmemiştir.⁷² Bu kararda idari görevden müfettişliğe geçme olanağı tanıyan Yönetmeliğin 1. maddesiyle Teftiş Kurulu Başkanlığına Atanmayı düzenleyen 7. madde de değiştirilmiştir. Yeni düzenlemeye göre *"başkanlığa atanabilmek için kamu kurum ve kuruluşlarında müfettişlik sıfat ve yetkisini yeterlilik sınavı*

⁶⁹ Danıştay İdari Dava Daireler Kurulu, 2015/1134 Esas sayılı Kararı.

⁷⁰ Halil Altındağ, *Yürürlükte Olan Yasalara ve İdari Düzenleyici İşlemlere Güven-den Kaynaklanan Haklı Beklenti Kavramı ve Korunması*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2010.

⁷¹ Danıştay 12. Dairesi, 16.03.2016, E. 2015/3134- K. 2016/1424. "İdarelerin sahip oldukları ikincil nitelikte olan düzenleme yetkilerine ilişkin takdir yetkisini düzenlemenin yürürlük tarihini belirleme konusunda sınırlayan hususlar, kazanılmış haklara saygı gösterilmesi, hukuken korunabilir nitelikteki haklı beklentilerin karşılanması ve hukukun genel ilkelerine uygun davranma gibi zorunlulukların gerektirdiği durumlardır."

⁷² Danıştay 5. Dairesi, 19.03.1996, E. 1993/7236- K.1996/1164. Danıştay 5. Dairesi, 14.03.2006, E. 2003/3647- K. 2006/1140.

ile kazanmış ve en az 3 yıl başmüfettişlik yapanlar ile Teftiş Kurulu Başkanlığında halen başmüfettişlik görevinde bulunanlar arasında biri genel müdürün teklifi, bakanın onayı ile Teftiş Kurulu Başkanlığına atanır.” Sonuç olarak yeterlilik sınavını vererek atanıp 3 yıl başmüfettişlik yapanlar ile halen (Yönetmeliğin yürürlüğe girdiği 21.12.1991 tarihinde) başmüfettişlik görevinde bulunanların teftiş kurulu başkanlığına atanabilecek iken davacının da aralarında bulunduğu idari görevlerden müfettişliğe atanana Teftiş Kurulu Başkanlığına atanma yolunun kapatılmıştır. Danıştay’a göre, “İlgililerin idari görevden müfettişliğe geçmelerine olanak tanıyan yönetmelik hükümlerini göz önünde bulundurarak idarenin güvenirliliği ve idarede istikrar prensibinden hareketle müfettişliğe geçmek için başvurdukları ve bunun sonucu olarak da sınavla gelen müfettişlerle aynı haklara sahip oldukları konusunda haklı beklenti içine girdiklerinin kabulü mümkün olmadığı gibi esasen var olmayan bir hakkın korunmasının da hukuken mümkün olmaması karşısında, davacının anılan maddeye yönelik iptal isteği haklı dayanaktan yoksun kalmaktadır.”

İdarenin yerleşik uygulamalarından kaynaklanan haklı beklenti için ise Danıştay’ın 2003 tarihli kararı örnek olarak gösterilebilir.⁷³ Bu davada Ağrı Şeker Fabrikası’nda şef olarak görev yapan davacı, Ankara’ya atanması istemini içeren 2.9.2002 günlü başvurusunun cevap verilmemek suretiyle reddine ilişkin işlemin iptali istemiştir. Danıştay’a göre, “Ailenin korunması, Anayasa ile tanınmış sosyal bir haktır ve kamu hizmetinin daha verimli yerine getirilmesi bakımından, kamu görevlileri için daha da önem taşır. Kaldı ki, kamu hizmetinin olağan işleyişi içinde umulabilecek bir durum vardır ve kamu görevlilerinin böylesine haklı beklentiler içinde olması hizmetin gereğidir. Dava konusu olaydaki beklenti de mâkul bir beklentidir. Yönetim, yönetim olmaktan kaynaklanan gücünü ve olanaklarını, bu kişisel konumda kullanarak makul beklentiyi karşılayabilir.” Bu kararda Danıştay, “kamu görevlilerinin haklı beklentilerinin korunması, ancak kişisel kararlarda, yönetimin takdir yetkisinin kullanma alanlarında söz konusu olduğundan, baskın kamu yararı olmadığı durumlarda, kamu görevlilerinin haklı beklentilerinin zedelenmemesi gerekir” şeklinde ifade etmek suretiyle haklı beklentinin korunabilme şartı olarak baskın kamu yararının bulunmamasını aramaktadır.

⁷³ Danıştay 5. Dairesi, 14.03.2006, 2003/3647 E. 2006/1140 K. Benzer yönde karar için bkz. Danıştay 5. Dairesi, 19.03.1996, E. 1993/7236, K. 1996/1164.

Danıştay haklı beklentilerin korunamayacağı yönündeki yaklaşımını daha sonraki tarihli kararlarında değiştirmiş ve bazen haklı beklentilerin korunması gerektiği yönünde kararlar vermiştir.⁷⁴ Örneğin Danıştay, yurtdışında görevlendirilecek personelde aranacaklar şartların ve personel profilin değişen ihtiyaçlar ve karşılaşılan aksaklıklar dikkate alınarak değiştirilmesinde idarenin takdir yetkisinin bulunduğunu ifade etmiş ise de *“idarece söz konusu değişiklik yapılırken ilgililerin haklı beklentilerinin göz ardı edilmemesi gerektiğinden, işlem tarihi itibarıyla nihai başarı listesinde asil olarak yer alan ve ataması yapılacağı bildirilen personel arasında bulunduğu için görev öncesi eğitim programına katılan personelin mevcut kazanılmış haklarını ve beklentilerini koruyan geçici maddelere yer verilmesi gerekirken, bu yönde düzenlemelere yer verilmeyen dava konusu Yönetmeliğin geçiş maddelerinin düzenlendiği Geçici 1. maddesinde ve davacının, atamasının yapılmasına ilişkin yaptığı başvurunun reddine ilişkin işlemlerde hukuka uyarlık bulunmadığı sonucuna ulaşılmaktadır”* şeklinde karar vermiştir.

4. Haklı Beklentilerin Korunması İlkesinin Türk ve İngiliz İdare Hukuku Açısından Karşılaştırılması

Her ne kadar haklı beklenti ve İngilizce karşılığı olan *“legitimate expectation”* Türk ve İngiliz sözlüklerinde aynı durumu ifade eden kavramlar olsalar da Türk ve İngiliz yargı kararları dikkatli bir şekilde incelendiğinde haklı beklentilerin korunması ilkesinin kaynağına, içeriğine, korunma şartlarına ve korunma şekline farklı yaklaşımların sergilendiği görülmektedir.

İlk olarak İngiliz yargı kararlarında haklı beklentinin kaynağı idarenin daha önceden vermiş olduğu taahhütlerdir. Örneğin *Attorney-General of Hong Kong v. Ng Yeun Shia*⁷⁵ kararı, verilen taahhüde uyulması beklentisinin haklı beklentinin temel kaynağı olduğu yönündeki en önemli karardır. Bu davada, hükümet kaçak göçmenlere mülakat yapılmaksızın ve her bir başvurunun ayrı ayrı değerlendirilmeksizin sınır dışı etme işlemi yapılmayacağı yönündeki taahhüdünü uygulamamıştır. İngiliz idare hukukunda haklı beklentilerin kaynağı olarak

⁷⁴ Danıştay İdari Dava Daireler Kurulu, 2015/1134 Esas sayılı Kararı. Benzer yönde karar için bkz. Danıştay 5. Dairesi, 14.03.2006, E. 2003/3647, K. 2006/1140.

⁷⁵ *Attorney-General of Hong Kong v. Ng Yeun Shia* [1983] 2 AC 629.

yasal düzenlemeler kabul edilememektedir.⁷⁶ İngiliz hukukunda olduğu gibi Türk idare hukukunda da haklı beklentilerin kaynağı idarenin bir taahhüdü veya uzun süren uygulamalarıdır. Ancak İngiliz hukuktan farklı olarak, idarenin düzenleyici işlemlerinin haklı beklentilere kaynak olabileceği kabul edilmektedir.

İkinci olarak haklı beklentinin içeriği İngiliz hukuk sisteminde usuli-maddi haklı beklentiler üzerinden yapılmaktadır. Usuli haklı beklenti söz konusu olduğunda idarenin herhangi bir karar almadan önce izlemeyi taahhüt ettiği usule ilişkin olduğundan öncelikli beklenti kararı ilgilinin lehine olması doğaldır. Türk idare hukukunda ise haklı beklenti için usuli-maddi ayırımına gidilmemektedir. Türk idare hukukunda bu ayırımın yerine kazanılmış hak-haklı beklenti ayırımı üzerinden uyumsuzluklar çözülmektedir. Türk idari yargısına göre, kazanılmış hak seviyesine gelmeyen durumlarda haklı beklentiler gündeme gelmektedir.

Üçüncü olarak haklı beklentinin korunması şartına İngiliz ve Türk hukuk sistemlerinde benzer şekilde yaklaşıldığı görülmektedir. Haklı beklentilerin korunması ilkesi, bireyin idarenin işleyişinden kaynaklanan beklentisinin korunacağına olan güveni ile idarenin değişen politikaları takip etme ihtiyacı arasındaki çatışmayı çözmeyi amaçlayan bir kurum ise, bu çatışmanın çözümünde en önemli kıstas baskın kamu yararının (*overriding public interest*) bulunup bulunmadığıdır. İngiliz idare hukuku açısından haklı beklentiler her durumda korunmamakta, baskın kamu yararının bulunmadığı zamanlar haklı beklentiler korunmamaktadır.⁷⁷ Benzer şekilde Türk idare hukukunda baskın kamu yararının söz konusu olduğu hallerde, haklı beklentiler koruma görmemektedir.

Son olarak haklı beklentinin korunma şekli, Türk ve İngiliz hukuk sistemlerindeki ayırımdan kaynaklanmaktadır. Şöyle ki idari rejimi benimsemiş ülkemizde, idari yargı üç tür dava açılabilen ve bu üç tür dava yoluyla korunma sağlanabilmektedir: iptal davası, tam yargı davası ve idari sözleşmelerden doğan davalar. Ülkemizde haklı

⁷⁶ Richard Clayton, "Legitimate Expectations, Policy and the Principle of Consistency", Cambridge Law Journal, 2003, s. 95.

⁷⁷ C.F. Forsyth, "The Provenance and Protection of Legitimate Expectations", Cambridge Law Journal, Cambridge, 1988, Cilt 46, Sayı 2, s. 256.

beklentilerin korunacağı en iyi yol, haklı beklentiyi karşılamayan idari işlemin idari yargı tarafından iptal edilmesidir. İngiltere’de ise Kıta Avrupası anlamında idari yargı bulunmadığı ve idarenin yargısal denetiminde idarenin ya yetki aşımı yapıp yapmadığını kontrol ve tespiti ya da idarenin takdir yetkisinin yargısal denetimi şeklinde olmaktadır. Örneğin *Attorney-General of Hong Kong v. Ng Yeun Shia* kararında sınır dışı etme kararının kamu hukukuna özgü denetim yolu olan *certiorari* (iptal emri) ile iptal edildiğini not etmekle birlikte buradaki iptal kavramının Türk idari yargısındaki iptal kararı ile örtüşmediği not edilmiştir. İngiltere’de *certiorari* (iptal emri) hukuka aykırılığın tespiti olarak anlaşılmakta ve dosya tekrar incelenmek ve karar verilmek üzere ilgili idari makama geri gönderilmektedir.⁷⁸

Sonuç

Haklı beklentilerin korunması ilkesi hem ülkemizde hem de İngiltere’de içtihat hukuku kaynaklıdır. Bu ortak özellik, iki farklı idare hukuku sistemine ait ülke arasında karşılaştırmalı bir analiz yapmayı bir yandan kolaylaştırmakta öte yandan da zorlaştırmaktadır. Böyle bir analizi kolaylaştıran en önemli husus, her iki ülkede kavramın içeriğinin yargı kararları ile şekillenmiş olmasıdır. Ancak her ülkede mahkemeler, bireyin idarenin işleyişinden kaynaklanan beklentilerinin korunacağına olan güveni ile idarenin değişen politikaları takip etme ihtiyacı arasındaki çatışmayı çözerken dava konusu olayın özellikleri verilen kararın sonucunu belirleyen en önemli etkidir. Bu kadar birbirinden farklı etkenlerle şekillenmiş mahkeme kararlarında genel ilkenin ortaya konulması da güçleşmektedir.

Bu güçlüğe rağmen, haklı beklenti ve Türk ve İngilizce karşılığı olan “*legitimate expectation*” kavramları her iki dilde de aynı durumu ifade etmektedir. Haklı kavramı hukuka uygun anlamına gelebildiği gibi doğru ve yerinde anlamlarına da gelebilmektedir. Beklenti kavramı ise kısaca bireyin bir şeyin gerçekleşeceğine olan inancı veya öngörüsü olarak da tanımlanabilmektedir. İdare hukuku bağlamında ise haklı beklenti, bireyin idarenin taahhütlerine veya yerleşik uygulama-

⁷⁸ Diane Longley & Rhoda James, *Administrative Justice: Central Issues in UK and European Administrative Law*, Cavendish Publishing Limited, London, 1999, s. 112.

larına olan güveninin korunmasını ifade etmektedir. Haklı beklentilerin korunması ilkesi de bireyin idarenin işleyişinden kaynaklanan beklentisinin korunacağına olan güveni ile idarenin değişen politikaları takip etme ihtiyacı arasındaki çatışmayı çözmeyi amaçlayan bir kurumdur.

İngiliz hukuk sistemine 1969 tarihli *Schmidt v. Secretary of State for Home Affairs* kararı ile Lord Denning tarafından kazandırılmıştır. Bu kararda Lord Denning, vize uzatımı için müracaat eden öğrencinin sadece hakkının ya da menfaatinin dikkate alınmaması, aynı zamanda haklı beklentilerinin de dikkate alınması gerektiğine işaret etmiştir. Bu karardan sonra İngiliz hukukunda haklı beklentinin kaynağı, içeriği, korunma şartları ile korunma şekilleri tartışılmaya başlanmıştır. İngiliz hukukunda haklı beklentinin temel kaynağı olarak idarenin taahhüdü kabul edilirken, içeriği usuli ve maddi haklı beklenti olarak ikiye ayrılmaktadır. Haklı beklentilerin korunmasının en temel şartı baskın kamu yararının söz konusu olmamasıdır. Haklı beklentiler İngiliz hukuk sisteminde idarenin yargısal denetimindeki araçlar ile korunmaktadır. Ancak burada en önemli gelişme, ultra vires prensibinin dışında başlı başına bir denetim aracı olarak ortaya çıkmış olduğu gerçeğidir.

Türk hukuk sisteminde müstakil bir kurum olabilmeyi başaramayan haklı beklentilerin korunması ilkesi, daha ziyade kazanılmış haklara saygı ilkesi ile hukuk devleti ilkesinin bir parçası olarak değerlendirilmektedir. Türk idare hukukunda haklı beklentiler usuli-maddi haklı beklenti ayrımına tabi tutulmamaktadır. Bunun yerine yargı kararlarında kazanılmış hak-haklı beklenti ayrımına gidilmekte ve kazanılmış hak seviyesine erişemeyen durumlara haklı beklentinin mevcut olup olmadığı değerlendirilmektedir. Haklı beklentinin kaynağı idarenin taahhütleri ile yerleşik uygulamaları olabileceği gibi idarenin düzenleyici işlemleri de olabilmektedir. İngiliz hukuk sisteminde olduğu gibi Türk idare hukukunda da haklı beklentinin korunabilmesinin temel şartı baskın kamu yararının bulunmamasıdır. Haklı beklentilerin korunma şekli ise, Türk idari yargısında mevcut dava türlerinden biri aracılığıyla mümkündür ki, burada en yaygın koruma şekli haklı beklentiye korumayan idari işlemin yargı organınca iptali şeklinde olmaktadır.

Kaynakça

- Ahmed Farrah & Perry Adam. "The Coherence of The Doctrine of Legitimate Expectations", *Cambridge Law Journal*, Cambridge, Mart 2014.
- Allen Michael & Thompson Brian, *Cases and Materials on Constitutional and Administrative Law*, Oxford University Press, Oxford, 2008.
- Altındağ Halil, *Yürürlükte Olan Yasalara ve İdari Düzenleyici İşlemlere Güvenden Kaynaklanan Haklı Beklenti Kavramı ve Korunması*, yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul. 2010.
- Atay Ender Ethem, *İdare Hukuku*, Turhan Kitabevi, Ankara 2012.
- Blundell David, "Ultra Vires Legitimate Expectations", *Judicial Review*, 2005, Cilt 10, Sayı 2.
- Cambridge International Dictionary of Law, Cambridge University Press, Cambridge, 1999.
- Clayton Richard, "Legitimate Expectations, Policy and the Principle of Consistency", *Cambridge Law Journal*, 2003.
- Craig Paul, "Legitimate Expectations: A Conceptual Analysis", *Law Quarterly Review*, 1992.
- Craig Paul, *Administrative Law*, Sweet & Maxwell, London, 1999.
- Craig Paul, "Substantive Legitimate Expectation After Couglan", *Public Law*, 2000.
- Çağlayan Ramazan, *İdare Hukuku Dersleri*, Ankara, Adalet, 2013.
- De Smith, S. A. vd, *Judicial Review of Administrative Action*, Sweet & Maxwell, London, 1995.
- Elias-Roberts, Alicia, "A Comparative Analysis of the UK and Commonwealth Caribbean Approach Towards Legitimate Expectation", *Commonwealth Law Bulletin*, Cilt 39, Sayı 1, 2013.
- Elliot Mark, "Legitimate Expectation, Consistency and Abuse of Power: The Rashid Case" *Judicial Review*, 2008.
- Endicott Timothy, *Administrative Law*, Oxford University Press, Oxford, 2015.
- Forsyth Christopher F., "The Provenance and Protection of Legitimate Expectations", *Cambridge Law Journal*, Cambridge, 1988.
- Forsyth Christopher, "Wednesbury Protection of Legitimate Expectation", *Public Law*, 1997.
- Göksu Hasan Tuna, "6494 sayılı Kanun İle Yargıtay ve Danıştay Üyeliği İçin Getirilen 20 Yıl Hizmet Şartının Anayasa'ya Uygunluğu", *Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi*, Ankara, 2103.
- Harlow Carol & Rawlings Richard, *Law and Administration*, Cambridge University Press, Cambridge, 2009.
- Ian Steele, "Substantive Legitimate Expectations: Striking The Right Balance?", *Law Quarterly Review*, 2005.
- Judicial Review: A short guide to claims in the Administrative Court*, Research Paper 06/44.
- Künnecke Martina, *Tradition and Change in Administrative Law: An Anglo-Ger-*

- man Comparison, Springer, Berlin, 2009.
- Leyland Peter & Anthony Gordon, *Administrative Law*, Oxford University Press, Oxford, 2016.
- Longley Diane & James Rhoda, *Administrative Justice: Central Issues in UK and European Administrative Law*, Cavendish Publishing Limited, London, 1999.
- Oğurlu Yücel, *İdare Hukukunda Kazanılmış Haklara Saygı ve Haklı Beklenti Sorunu*, Seçkin, Ankara, 2003.
- Örücü Esin (Çev.), "Haklı Beklentilerin Doğuşu ve Korunması", *İdare Hukuku ve İlimleri Dergisi*, Cilt: 7, Sayı: 1-3, 1986.
- Parpworth Neil, *Constitutional & Administrative Law*, Oxford University Press, Oxford, 2016.
- Saygın Engin, "Adli İdare Sistemi-İdari Rejim Ayrımı ve Uyuşmazlık Mahkemesinin İdari Rejimde Yeri", *Ulusal Uyuşmazlık Yargısı Sempozyumu, Uyuşmazlık Mahkemesi*, Ankara, 2016.
- Schönberg Soren, *Legitimate Expectation in Administrative Law*, Oxford University Press, New York 2000.
- Sever Çiğdem, *Danıştay Kararları Işığında İdare Hukukunda Kazanılmış Haklar, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Ankara, 2006.
- Thomas Robert, *Legitimate Expectations and Proportionality in Administrative Law*, Hart Publishing, Oxford, 2000.
- Türk Dil Kurumu, <http://www.tdk.gov.tr>.
- Wade William & Forsyth Christopher, *Administrative Law*, Oxford University Press, Oxford, 2009.
- Zabunoğlu Yahya Kazım, *İdare Hukuku Cilt 2*, Ankara, Yetkin, 2012.
- Türk ve İngiliz Mahkemeleri Karar Listesi**
- Anayasa Mahkemesi, 07.02.2008, E. 2005/38- K. 2008/53.
- Danıştay İdari Dava Daireler Kurulu, 2015/1134 Esas sayılı Kararı.
- Danıştay 1. Dairesi, 13.07.1992, E. 1992/224- K. 1992/238.
- Danıştay 5. Dairesi, 19.03.1996, E. 1993/7236, K. 1996/1164.
- Danıştay 5. Dairesi, 19.03.1996, E. 1993/7236- K.1996/1164.
- Danıştay 5. Dairesi, 14.03.2006, E. 2003/3647- K. 2006/1140.
- Danıştay 12. Dairesi, 16.03.2016, E. 2015/3134, K. 2016/1424.
- Attorney-General of Hong Kong v Ng Yuen Shiu [1983] 2 AC 629.
- Council of Civil Service Unions v Minister for the Civil Service [1985] AC 374.
- R v Inland Revenue Commissioners, exp Unilever pic [1996] STC.
- R v North and East Devon Health Authority, ex p Coughlan [1999] LGR 703.
- R (Rashid) v Secretary of State for the Home Department [2005] EWCA Civ 744.
- R v Secretary of State for the Home Department, ex p Asif Mahmood Khan [1984] 1 WLR 1337.
- Rowland v. The Environment Agency [2003] EWCA Civ 1885.